

Proč kapitalismu nezáleží na lidech

Strukturální logika, která penalizuje osoby se zdravotním postižením

Moderní společnosti jsou velmi hrdé na svůj údajný morální pokrok. Oslavujeme práva osob se zdravotním postižením, podporujeme inkluzi, budujeme přístupnou infrastrukturu, financujeme charitativní organizace a šíříme slogany o diverzitě. Tleskáme si za to, že jsme soucitní a osvícení. Pod tímto povrchním pozlátkem se však skrývá hluboce nepříjemná pravda: Převládající ekonomická struktura – *kapitalismus* – se nemůže skutečně starat o osoby se zdravotním postižením. Ne proto, že by jednotlivci byli lhostejní nebo zlomyslní, ale proto, že logika *tržní ekonomiky* systematicky trestá každého, kdo se nedokáže přizpůsobit její úzké definici produktivity.

V kapitalistickém rámci je přežití podmíněné. Přístup k životním nezbytnostem – jídlu, bydlení, zdravotní péči, stabilitě – závisí na schopnosti člověka prodat *práci na trhu*. Pokud je tato schopnost narušena nebo chybí, přežití se stává nejistým a důstojnost se stává obchodovatelnou. Důsledky jsou předvídatelné – osoby se zdravotním postižením čelí stigma, marginalizaci a ponižování nejen kvůli kulturním nedorozuměním, ale proto, že s nimi ekonomika zachází jako s přítěží.

Nejde o osobní předsudky. Jde o *strukturální pobídky*.

Abychom tomu plně porozuměli, musíme prozkoumat mechanismy tržní logiky. *Kapitalismus* je postaven na *konkurenci*, maximalizaci *zisku* a neustálém snižování *nákladů*. Podniky přežívají minimalizací *výdajů* a *mzdy* jsou jedním z těchto výdajů. Každý pracovník, který vyžaduje úpravy – ať už jde o flexibilní pracovní dobu, adaptivní technologie, specializované školení nebo dodatečný čas – představuje zvýšení nákladů. V konkurenčním prostředí se firmy, které tyto náklady přebírají, stávají ekonomicky zranitelnými. Riskují ztrátu podílu na trhu ve prospěch konkurentů, kteří se rozhodnou nepřizpůsobit se.

I když jsou tedy zaměstnavatelé individuálně soucitní, *systém* odměňuje *vyloučení* a trestá *začlenění*. Společnosti, které se vyhýbají přístupu k osobám se zdravotním postižením, často získávají výhodu, zatímco ty, které se snaží být vstřícné, riskují finanční postih. Tato zvrácená struktura pobídek časem zaručuje, že osoby se zdravotním postižením budou systematicky znevýhodňovány bez ohledu na deklarované hodnoty společnosti.

Toto je skutečný kořen stigma. Lidé se zdravotním postižením nejsou stigmatizováni proto, že by společnosti chyběla empatie; jsou stigmatizováni proto, že ekonomický systém implicitně učí, že představují *neefektivitu*, *náklady* a *riziko*. Když *trh* definuje *hodnotu* jako měřitelný výstup, jakákoli odchylka od standardní šablony produktivity se stává formou ekonomického *deficitu*.

Spolu s touto *strukturální* zkresleností se objevuje mýtus o „neproduktivním člověku“. *Kapitalismus* propaguje přesvědčení, že přínos je definován výhradně prací, kterou lze komodifikovat. Pokud něčí práci nelze ziskově prodat – protože je přerušovaná, pomalá, kognitivně rozmanitá nebo neslučitelná s rigidními průmyslovými rytmy – pak je s ní zacházeno jako s bezcennou. Tento světonázor odmítá celé kategorie lidských schopností. Lidé s autismem, ADHD, depresí, PTSD, úzkostí, mentálním postižením, chronickými nemocemi nebo omezeními souvisejícími s traumatem jsou odepisováni ne proto, že jim chybí hodnota, ale proto, že jejich hodnota neodpovídá úzkým, finančně optimalizovaným parametrům *tržní práce*.

Ve skutečnosti mnoho z těchto jedinců vyniká v kontextu, s nímž *kapitalismus* nemá „trpělivost“ – v prostředí, které vyžaduje hluboké soustředění, kreativní výbuchy, vysokou míru rozpoznávání vzorců, trvalé pozorování, empatickou péči, nekonvenční řešení problémů, umělecké cítění nebo nelineární schopnosti. *Kapitalismus* je však nepřátelský k rozmanitosti. Vyžaduje jednotnost tempa, předvídatelné výstupy, standardizované harmonogramy a konzistentní výkon pod tlakem. Ti, kteří jednají jinak, nejsou přizpůsobeni a jsou penalizováni.

To, co *kapitalismus* nazývá „neproduktivním“, tedy často není nic jiného než nesoulad mezi lidskou variabilitou a nepružným ekonomickým modelem. Problém není v člověku – je v systému.

Dalším všudypřítomným omylem je přesvědčení, že si společnost „nemůže dovolit“ pečovat o osoby se zdravotním postižením bez podmínek. Toto tvrzení se stává absurdním, jakmile se podíváme na ohromující míru neefektivity a plýtvání generovaného samotným *tržním systémem*. Vezměme si obrovské sektory práce a využívání zdrojů, které neprodukují žádnou skutečnou společenskou hodnotu – reklamní průmysl určený k manipulaci s touhami; konkurenční duplikace téměř identického zboží; plánované zastarávání, které záměrně produkuje plýtvání; spekulativní bubliny finančního sektoru; byrokratické struktury pojištění; nezaměstnanost jako trvalý systémový jev; masové bezdomovectví; policejní dohled, soudní spory, věznění a sledování; a obrovský administrativní aparát potřebný k určení, kdo má nárok na pomoc.

Tato odvětví ročně absorbují biliony dolarů a spotřebovávají obrovské množství lidské energie. Existují ne proto, že jsou nezbytná pro lidský blahobyt, ale proto, že je *trh* vyžaduje jako součást své *konkurenční architektury*. Naproti tomu zdroje potřebné k bezpodmínečné podpoře osob se zdravotním postižením jsou skromné. Tvrzení, že podpora osob se zdravotním postižením by zhroutila společnost, je nejen nepravdivé – odvádí pozornost od skutečných neefektivit, které definují *kapitalismus*.

Skutečně humánní ekonomický rámec by s postiženými jedinci nezacházel jako s břemenem, ani by nespojoval přežití s ekonomickou výkonností. Oddělil by přístup k životu od práce a organizoval by výrobu kolem lidských potřeb, nikoli podle *tržní konkurence*. Takový systém není spekulací – je stále proveditelnější díky

technologickému pokroku, automatizaci, znalostem s otevřeným zdrojovým kódem, sdíleným výrobním modelům a strukturám kooperativního řízení.

V takovém systému by základní životní potřeby – jídlo, bydlení, zdravotní péče a nezbytné zboží – byly zaručeny jako *veřejné právo*, nikoli jako *podmíněná odměna*. Výroba by byla koordinována *kooperativně*, nikoli *konkurenčně*, což by společnosti umožnilo eliminovat nadbytečnou pracovní sílu a plýtvání, které jsou pro *kapitalistické trhy* typické. Automatizace a optimalizace designu by postupně snižovaly množství nezbytné lidské práce, což by lidem umožnilo přispívat podle schopností, preferencí nebo okolností, nikoli podle ekonomického nátlaku.

V této souvislosti není podpora osob se zdravotním postižením zátěží. Je přímo integrována do kooperativního metabolismu společnosti. Pečovatelská práce by byla uznávána jako inherentně cenná – sociálně stabilizující, regenerační a nezbytná pro zdraví komunity – spíše než ignorovaná nebo nedostatečně placená, jak je tomu v *kapitalismu*. Podpora zranitelných osob by byla považována za normální a důstojný aspekt společenského života, nikoli za charitativní výjimku.

Humánní post-tržní systém by navíc chápal neurodiverzitu a variabilitu duševního zdraví nikoli jako morální selhání, ale jako formy přirozené lidské diverzity. Místo patologizace odlišností by vytvářel flexibilní cesty přispívání, které se přizpůsobí individuálním kognitivním stylům, energetickým cyklům a schopnostem. Lidé, kteří mohou přispívat přerušovaně, by stále byli respektováni. Lidé, kteří nemohou přispívat vůbec kvůli těžkému postižení nebo chronickým onemocněním, by nebyli trestáni, zahanbováni ani ohrožováni přežíváním. Jejich přístup k životu by byl bezpodmínečný, protože jejich hodnota není podmíněna produkcí.

To vede ke klíčovému rozdílu, který je v tržním diskurzu často ignorován – rozdílu mezi někým, kdo se nemůže přizpůsobit rigidním pracovním strukturám, a někým, kdo má v úmyslu sabotovat nebo vykořisťovat ostatní. Kapitalistické systémy běžně mylně označují neurodivergentní nebo duševně nemocné jedince za líné, nezodpovědné nebo zlomyslné jednoduše proto, že nemohou podávat výkon očekávaným tempem. Neschopnost však není zlá věc. V racionálním a soucitném rámci je skutečná sabotáž mimořádně vzácná a snadno se odlišuje od kognitivních variací nebo emocionálního utrpení.

Zdravá ekonomická struktura by vnímala odchylky od očekávaného výkonu jako systémové signály, nikoli jako morální vady. Pokud někdo s určitým úkolem soustavně bojuje, řešením není trest, ale přeřazení úkolu, dodatečná podpora, přepracované pracovní prostředí nebo společná pomoc. Pokud někdo trpí pravidelnými problémy s duševním zdravím, řešením je flexibilita, nikoli vyloučení. Pokud má někdo smyslovou odlišnost, prostředí by se mělo přizpůsobit. A pokud někdo nemůže vůbec nijak přispět, zůstává plnohodnotným členem komunity bez ohledu na to, jestli přispěje nebo ne.

V takovém systému nezáleží na konformitě, ale na lidské důstojnosti a systémové životaschopnosti. Společnost, která si to uvědomuje, se stává silnější, nikoli slabší. Podpora osob se zdravotním postižením vede k dlouhodobé stabilitě, zdravějším komunitám a silnější sociální soudržnosti. Trestání zranitelnosti vede pouze k odcizení, utrpení a promarněnému potenciálu.

Základní pointa je tato: Ekonomický systém, který spojuje přežití s výkonem, nemůže být skutečně soucitný. Může litovat postižené osoby. Může je dotovat. Může vytvářet charitativní struktury, aby obrousil své ostřejší hrany. Nemůže jim však poskytnout bezpodmínečnou důstojnost, protože bezpodmínečná důstojnost porušuje logiku systému. V kapitalismu si musíte právo na život zasloužit. Ti, kteří nemohou vydělávat, jsou ponecháni na milost a nemilost byrokratickým filtrům nebo soukromé laskavosti. To není civilizace – to je podmíněné milosrdenství vydávající se za etiku.

Společnost, která se ke svým členům se zdravotním postižením chová s opravdovou důstojností, musí od základů přepracovat svou ekonomickou architekturu. Musí se zbavit myšlenky, že lidskou hodnotu lze měřit výkonem. Musí si uvědomit, že péče o zranitelné není okrajovým aktem štědrosti, ale ústřední funkcí společenského života. A musí zajistit, aby přežití nikdy nebylo podmíněno ekonomickou výkonností.

Kapitalismu na ničem nezáleží – ne proto, že by lidem na ničem nezáleželo, ale proto, že mu to jeho *struktura* neumožňuje. Systém odměňuje vyloučení, penalizuje rozmanitost a moralizuje produktivitu. Zachází s lidmi jako s ekonomickými jednotkami, nikoli jako cílem pro zlepšení. Pokud jsme upřímní ohledně inkluze, důstojnosti a soucitu, nemůžeme tuto strukturu jednoduše reformovat. Musíme ji nahradit strukturou, která bude lidi brát v první řadě jako lidi a až pak jako produktivní členy – pokud vůbec.

Do té doby budou osoby se zdravotním postižením i nadále nést náklady ekonomického modelu, který nikdy nebyl navržen tak, aby je zahrnoval. A společnost bude i nadále zaměňovat *strukturální násilí* za osobní selhání, čímž bude posilovat morální narativ, který ospravedlňuje *vyloučení* a zároveň maskuje jeho skutečnou příčinu.

Musíme se zlepšit. Civilizace hodná svého jména by nepodmiňovala přežití, nestigmatizovala by odlišnosti ani by péči nepovažovala za břemeno. Humánní společnost by s každým člověkem zacházela jako s přirozeně cenným, hodným života bez jakýchkoli podmínek. Budovala by systémy, které se lidem přizpůsobují, nikoli systémy, které vyžadují, aby se lidé přizpůsobili systému nebo byli odvrženi stranou.

Kapitalismu je to jedno. Ale nám ne. A je načase, abychom vybudovali systém, který to dělá.